

העולם מחכה לכם

מאורע גדול מתרחש בפרשתנו, ואנו כמעט איננו מבחינים בו. מאורע ששינה את קוד הקיום היהודי, ויכול גם לשנות את חיינו. משה חידש את הברית. נשמע פורמלי ויבש? אולי, אבל דרמטי מאין כמוהו.

עד אותה עת, לאורך תולדות האנושות כפי שהן מסופרות בתורה, אלוהים כרת שלוש בריתות. הראשונה, בבראשית פרק ט, הייתה עם נוח, ובאמצעותו עם כל האנושות. אפשר לקרוא לה ברית הסולידריות האנושית. על פי חז"ל היא כוללת שבע מצוות, הלא הן "שבע מצוות בני נוח", שהידועה בהן היא קדושת חיי האדם: "שִׁפְךָ דַם הָאָדָם, בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפָּךְ, כִּי בְצַלֵּם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (בראשית ט, ו).

הברית השנייה, בבראשית יז, הייתה עם אברהם ועם צאצאיו: "וַיְהִי אִבְרָם בֶּן תְּשָׁעִים שָׁנָה וַתִּשַׁע שָׁנִים, וַיְרֵא ה' אֶל אִבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו, אֲנִי אֵל שָׁדִי. הִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָמִים, וְאַתָּה בְרִיתִי בֵינִי וּבֵינֶךָ... וְהִקַּמְתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין יֶרֶךְ אֲחֵרֶיךָ לְדֹרְתָם לְבְרִית עוֹלָם...". ברית זו הפכה את אברהם לאביה של אמונה חדשה, שלא נועדה להיות אמונתה של כל האנושות אבל

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

היא שואפת להיות לאנושות לברכה: "וּנְבַרְכוּ כָךְ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה" (בראשית יב, יג ובראשית כח, יד).

הברית השלישית היא הברית שכרת ה' עם בני ישראל בימי משה, במעמד הר סיני, כאשר העם שמע את עשרת הדיברות וקיבל על עצמו להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש".

מי יזם את כל הבריתות הללו? תמיד הקב"ה. לא נוח, לא אברהם, לא משה ולא בני ישראל ביקשו ברית עם ה'. ה' הוא שרצה ברית עם בני האדם. אך עם זאת, אפשר להבחין בתהליך של תמורה. מנוח, אלוהים לא ביקש תגובה. נוח לא התבקש לעשות שום דבר שיראה כי הוא מקבל על עצמו את תנאי הברית. נוח התוודע לחוקי ההתנהגות המוטלים מעתה עליו ועל כל הדורות, אבל אלוהים לא ביקש ממנו שום מחווה של אישור הברית. נוח נותר פאסיבי לאורך כל התהליך.

מאברהם, ה' כבר ביקש תגובה - תגובה מכאיבה. "זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין ירעך אחרריך: המול לכם כל זכר. ונמלתם את בשר ערלתכם והייה לאות ברית ביני וביניכם" (בראשית יז, י-יא). עד היום אנו קוראים לטקס מילת העורלה "ברית מילה" או אפילו בקיצור "ברית". ה' מבקש מבני בריתו, זו, מן הזכרים לפחות, דבר תובעני מאוד: טקס חניכה.

מבני ישראל, בברית סיני, ה' כבר ביקש הרבה יותר. הוא ביקש מהם, בעצם, להכיר בו כריבון וכמחוקק יחיד. ברית סיני כללה לא שבע מצוות כמו ברית נוח, לא שמונה כמו הברית עם אברהם, אלא שש מאות ושלוש עשרה מצוות. בני ישראל נדרשו מעתה לשלב את המודעות לאלוהים בכל תג ותג בחייהם.

והוא יהיה לך לא־להים כַּאֲשֶׁר דָּבַר לְךָ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לְאַבְתָּיִךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב (דברים כט, ט-יב).

זו הייתה הפעם הראשונה שהברית חודשה, אך לא הפעם האחרונה. היא חודשה שוב ושוב – בערוב ימיו של יהושע (יהושע כד), ואחר כך בימי יהוידע (מלכים ב' יא, יז), ובימי חזקיהו (דברי הימים ב' כט) ובימי יאשיהו (מלכים א' כג, א-ג; דברי הימים ב' לד, כט-לג). אחרי גלות בבל, עזרא ונחמיה הקהילו אספה לאומית ובה חידשו את הברית שוב (נחמיה ח). אך הפעם הראשונה הייתה בפרשתנו.

זה קרה מפני שמשח ידע שזה צריך לקרות. הוא ידע שמגמת פניה של ההיסטוריה של עם ישראל היא העברת היוזמה מידי הקב"ה לידי האדם. אל השינוי הזה הוא הכין את בני ישראל לאורך החודש האחרון בחייו. הוא כאילו אמר: עד עכשיו ה' הוביל אתכם – בעמוד אש ובעמוד ענן – ואתם הלכתם אחריו. עכשיו הוא מוסר בידכם את מושכות ההיסטוריה. מעתה והלאה אתם תנהיגו. אם לבבכם יהיה עם ה', ה' יהיה עמכם. אינכם ילדים עוד; אתם בוגרים. לאדם בוגר עדיין יש הורים, כפי שיש לילד, אבל יחסיו איתם שונים. אדם בוגר נושא בנטל של אחריות. אדם בוגר אינו מחכה שמישהו אחר יעשה את הצעד הראשון.

כאן טמונה חשיבותה ההיסטורית והסיפורית של פרשת ניצבים, זו הניצבת כמעט בסוף התורה ונקראת כמעט בסוף השנה. היא עוסקת בהתכוננות לקראת התחלה חדשה; לקראת מציאות שבה אנחנו פועלים למען ה' במקום לחכות שיפעל למעננו.

תרגמו זאת למונחים אנושיים ותראו כי הדבר יכול לשנות את חייכם. לפני שנים רבות, בתחילת עבודתי כרב קהילה, נשאתי

אנו רואים אפוא כי ככל שתהליך כריתת הבריתות מתקדם, כן מתרכות בקשותיו של אלוהים משותפיו לברית. או בניסוח קצת אחר: הוא מטיל עליהם אחריות גדלה והולכת.

בברית סיני קרה דבר נוסף שלא קרה קודם לכן. ה' מורה למשה להודיע לעם על טיבה של הברית לפני כריתתה, כדי לברוק שהעם מסכים. בני ישראל מביעים הסכמה שלוש פעמים: "וַיַּעֲנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ, כָּל אֲשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה" (שמות יט, ח); וַיַּעַן כָּל הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ, כָּל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה" (שם כד, ג); וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם, וַיֹּאמְרוּ, כָּל אֲשֶׁר דָּבַר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שם, ז).

לראשונה בהיסטוריה אנו פוגשים פה בתופעה שנתקדשה בהצהרת העצמאות האמריקנית, הלא היא "הסכמת הנשלטים". ה' השמיע את עשרת הדיברות רק לאחר שהעם נתן אות כי הוא מסכים לקבל עליו את דברו. ה' אינו כופה את שלטונו בכוח! במעמד הר סיני, כריתת הברית הפכה לצעד הדדי. שני הצדדים נדרשו להסכים.

תפקידו של הצד האנושי בברית בין אלוהים לאדם גדל אפוא בכל פעם. עתה, בפרשת ניצבים, מגיע צעד נוסף, גדול, בתהליך הזה. משה, ככל הנראה ביוזמתו שלו, מחדש את הברית:

אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלָכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם: רְאִשֵׁיכֶם, שְׁבִטֵיכֶם, זַקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם, כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, טַפְּכֶם, נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקִרְבְּ מַחֲנֶיךָ, מִחֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שְׂאֵב מִימֶיךָ – לְעִבְרְךָ בְּבְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ וּבְאֵלֹתוֹ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ פָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם, לְמַעַן הָקִים אֶתְךָ הַיּוֹם לִוְלָעַם

עיניי למילה של עידוד מאישיות רבנית בכירה. עבדתי קשה, ניסיתי גישות חדשניות, חיפשתי דרכים חדשות לקרב יהודים למורשת אבותיהם. רב צעיר זקוק לתמיכה בזמנים כאלה. הוא נוטל סיכונים, סופג ביקורת בלתי־נמנעת, ומשאביו הרגשיים מידלדלים. חיכיתי וחיכיתי אבל העידוד לא הגיע. הדומייה הכאיבה. היא איכלה את ליבי כחומצה.

עד שעברה בי כברק התובנה: מה יהיה אם אהפוך את התרחיש על פניו? מה אם במקום לחכות שהרב פלוני יעודד אותי, אני אעודד אותו? מה אם אעשה למענו את מה שאני מייחל שהוא יעשה למעני? זה היה רגע משנה־חיים. הוא נסך בי כוחות שלא הכרתי.

התחלתי לנסח זאת ככללים לחיים. אל תחכה שישבחו אותך: שפח אחרים. אל תחכה שיכבדו אותך: כבד אחרים. אל תעמוד ביציע ותבקר את אלה שעושים: עשה בעצמך משהו שישנה את פני הדברים לטובה. אל תחכה שהעולם ישתנה: התחל בתהליך בעצמך, וכך תגייס אליו אחרים. יש משפט המיוחס למהטמה גנדי (הוא מעולם לא אמר אותו)² אבל בעולם מקביל ייתכן בהחלט שאמר: "היה אתה עצמך השינוי שאתה רוצה שיקרה בעולם". קח את היוזמה.

את זאת עשה משה בחודש האחרון של חייו, בסדרת הנאומים הארוכה שאנו מכירים כספר דברים, ובייחוד בטקס הגדול של חידוש־הברית שבפרשתנו. ספר דברים מציין את קץ ילדותו של עם ישראל. מכאן ואילך, היהדות תהיה קריאתו של אלוהים לאחריות אנושית. אצלנו האמונה איננה המתנה לאלוהים; אצלנו האמונה היא ההבנה שאלוהים מחכה לנו.

בכל פעם שאתם מוטרדים מכך שמישהו לא עשה בשבילכם את מה שצריך היה לדעתכם לעשות, הפכו את המחשבה הזו על פיה - ועשו אתם למען אותו אדם. אל תחכו שהעולם ישתפר. טלו את היוזמה. העולם מחכה לכם.

1 אומנם, חז"ל דרשו כי בסיני ה' כפה את הברית על העם, וכלשונם "כפה עליהם הר כגיגית". אך הגמרא שם (שבת פח ע"א) תמחה מיד אם אין הדבר פותח פתח לערעור על סמכות התורה, ועונה כי העם חזר וקיבל את התורה מרצונו "בימי אחשוורוש". ואם כן, השאלה איננה האם ניתנה הסכמה חופשית אלא רק מתי ניתנה.

2 ראו Brian Morton, "Falsar Words Were Never Spoken", *New York Times*, 29.8.2011. הדברים הקרובים ביותר לכך שאמר גנדי היו אלה: "אם נוכל לשנות את עצמנו, הנטיות בעולם ישתנו גם הן. כשאדם משנה את טבעו שלו, משתנה גם עמדת העולם כלפיו. ... אל נחכה לראות מה אחרים עושים".